

Doctor of Science in Psychology: spec. 19.00.07 – Pedagogical and Age Psychology / V. M. Yamnytskyi. – K., 2005. – 37 p. [Ukrainian]

45. Li R. A theory of conceptual intelligence: thinking, learning and giftedness / R. Li. – NY : Praeger Publishers, 1996. – 322 p.

Serhieienkova O. P., Podshyvailov F. M. PODSHYVAILOV F. M. PSYCHOLOGICAL PREMISES OF DEVELOPMENT OF CONTEMPORARY STUDENT'S MOTIVATIONAL SPHERE OF PERSONALITY. The article is devoted to determination of concept «psychological premises of development of motivational sphere of personality» and selection of row of psychological premises cooperant to optimization of development of personality of future specialist in the conditions of educational environment of higher educational establishment. Empiric researches of the motivational phenomena of educational-professional activity of students of higher educational establishments are analyzed. On the basis of determination of concept «motivational sphere of personality» and understanding of premise in its wide value (not only as factor but also as property, feature and even condition) the classes of premises of development of motivational sphere of personality are selected as physical, social and psychological. Psychological premise of development of personality is internal, psychical prerequisite that actualize development and determine an orientation and character of development process flowing. The following psychological premises of development of contemporary student's motivational sphere of personality are selected: imaginations of the motivational sphere, its structure, mechanisms, properties; ability to expose and involve own resources in the life process; studying in the learning process the modelling methods of the psychological phenomena, construction and use personality typologies; values and senses found in an educational process.

Keywords: motive, motivation, academic motivation, personality's motivational sphere, personality development, psychological premises of personality development.

Отримано 30.05.2016

УДК: 159.92+172.42+378.169.14

Січка Вікторія Іванівна

ВПЛИВ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВІДНОСИН В СІМ'Ї НА СПРИЙНЯТТЯ СУЧАСНОЇ КАРТИНИ СВІТУ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Січка В. І. ВПЛИВ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВІДНОСИН В СІМ'Ї НА СПРИЙНЯТТЯ СУЧАСНОЇ КАРТИНИ СВІТУ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ. В статті надається аналіз результатів дослідження психологічних особливостей візуалізації сучасної картини світу у підлітків з повних і неповних сімей, а саме розуміння сенсу життя, найбільш важливого, позитивного та негативного в житті, осмислення подій та цінностей сучасного світу. При аналізі результатів дослідження, було виділено 14 категорій візуалізації образу «Символ країни». Домінуючими виявились такі категорії: «Символіка» (прапор, герб, гімн); категорії: «Калина», «Природа», «Дім», «Карпати», «Свобода» та «Єдність», «Гроші», «Українська мова», «Воля». Виявлено, що особливості візуального символу дозволили через окремих образ дати цілісне уявлення про образ світу, ціннісні орієнтири сучасних підлітків. З самого народження досвід сімейних відносин закладається в дитині і, в наслідок, впливає на соціальну адаптацію і формування власного «Я» у підлітка, формування самооцінки і самосвідомості. Батьки з повних сімей забезпечують більше злиття з підлітком, ніж батьки з неповних родин, вони більше опікуються дітьми,

і практично не підкреслюють невдачі дитини. Навіть при відсутності хоча б одного з батьків цей багатогранний світ буде не повний. Це призводить до того, що у підлітків, в їх структурі смисложиттєвих та ціннісних орієнтації постійно присутня орієнтація на нестабільність. Підлітки з неповних сімей більш невпевнені, але вважають, що частково можуть керувати своїм життям, мають деяку свободу вибору, але нерідко схильні віддатися на волю долі, фатуму. Згідно з отриманими результатами дослідження, ми можемо зробити висновки, що сучасні підлітки переймаються проблемами, які випали на долю нашої держави, а також їх хвилюють проблеми молоді всього світу. Необхідно зазначити, що всім символам, які досліджувались, притаманна надзвичайна образність. На образ світу сучасних підлітків впливають, як вікові особливості, національні традиції, отримана освіта та набутий життєвий досвід, так і можливість спілкування за допомогою сучасних технічних засобів зі своїми однолітками, а також сім'я, її цінності та відносини.

Ключові слова: сприйняття, картина світу, образ світу, символ країни, підлітковий вік, розвиток, самосвідомість, візуалізація, цінності, повні та неповні сім'ї.

Сичка В. И. ВЛИЯНИЕ ОСОБЕННОСТЕЙ ОТНОШЕНИЙ В СЕМЬЕ НА ВОСПРИЯТИЕ СОВРЕМЕННОЙ КАРТИНЫ МИРА В ПОДРОСТКОВОМ ВОЗРАСТЕ.

В статье анализируются результаты исследования психологических особенностей визуализации современной картины мира у подростков из полных и неполных семей, а именно понимания смысла жизни, самого ценного, позитивного и негативного в жизни, осмыслении событий и ценностей современного мира. При анализе результатов исследования, было выделено 14 категорий визуализации образа «Символ страны». Доминирующими являются такие категории, как: «Символика» - флаг, герб, гимн; категории: «Калина», «Природа», «Дом», «Карпаты», «Свобода» та «Единство», «Деньги», «Украинская речь», «Воля». Выявлено, что особенности визуального символа позволяют через отдельный образ дать целостное представление о мире и соотнести его с представлением о своей жизни и о себе как субъекте деятельности. С самого рождения опыт семейных отношений закладывается в ребенке и, в следствие, влияет на социальную адаптацию и формирование собственного «Я» у подростка, формирование самооценки и самосознания. Родители из полных семей обеспечивают большее слияние с подростком, чем родители из неполных семей, они больше занимаются детьми, и практически не подчеркивают неудачи ребенка. Даже при отсутствии хотя бы одного из родителей этот многогранный мир будет не полным. Это приводит к тому, что у подростков, в их структуре смысложизненных и ценностных ориентации постоянно присутствует ориентация на нестабильность. Подростки из неполных семей более неуверенные, но считают, что частично могут управлять своей жизнью, имеют некоторую свободу выбора, но нередко склонны отдаться на волю судьбы, фатума. Согласно полученным результатам исследования, мы можем сделать выводы, что современных подростков волнуют проблемы, которые выпали на долю нашего государства, а также их волнуют проблемы молодежи всего мира. Необходимо отметить, что всем символам, которые исследовались, присуща необычайная образность. На образ мира современных подростков влияют как возрастные особенности, национальные традиции, полученное образование и приобретенный жизненный опыт, так и возможность общения с помощью современных технических средств со своими сверстниками, а также семья, ее ценности и отношения.

Ключевые слова: восприятие, картина мира, образ мира, символ страны, подростковый возраст, развитие, самосознание, визуализация, ценности, полные и неполные семьи.

Постановка проблеми. Сучасна психологія розглядає кожну людину як особистість, що живе у навколишньому світі, у тому світі, який вона сприймає своїми органами чуття, в якому вона взаємодіє з іншими людьми і навколишньою природою. Уявлення особистості про світ лежать в основі

формування картини світу, або образу світу, вивчення якої у вітчизняній психології почате в працях О.М. Леонтьєва. В даний час ця проблема як і раніше привертає увагу психологів.

На наш погляд, дуже важливим є вивчення картини світу у підлітковому віці, оскільки саме в цьому віці формуються цілісні уявлення про світ і власне життя в ньому. Саме в підлітковому віці відбуваються зміни, що забезпечують формування образу адекватного реального буття та індивідуальної картини світу.

Розкриття особливостей змістовного наповнення образу світу, картини світу дає можливість краще зрозуміти внутрішній світ підлітка у взаємозв'язку з реаліями буття, а також, зрозуміти яким сприймає навколишній світ підліток, якими є його цінності. Актуальність дослідження картини світу зумовлена ще й тим, що в умовах сучасного суспільства посилюється потреба психологічного дослідження світогляду та світосприйняття особистості, які повною мірою відображаються картиною світу, а також багато в чому визначають, як зміст психічного життя особистості, так і її життєвий шлях в цілому. Значущість і недостатня розробленість вказаних аспектів проблеми образу світу зумовили актуальність вибору теми дослідження «Вплив особливостей відносин в сім'ї на сприйняття сучасної картини світу у підлітковому віці».

Вихідні передумови дослідження. Теоретико-методологічними засадами дослідження даної проблеми є загально психологічні положення теорії відображення у вітчизняній психологічній науці; доробок гештальтпсихології та когнітивної психології; основні принципи системного та діяльнісного підходів, розроблених у вітчизняній психологічній науці (Б. Ф. Ломов, О. М. Леонтьєв, С. Л. Рубінштейн); концепція образу світу (О. М. Леонтьєв, О. Ю. Артем'єва, Г. А. Берулава, Б. М. Величковский, В. П. Зінченко, Є. А. Климов, В. С. Мухина, В. Ф. Петренко, В. В. Петухов, С.М. Симоненко, С. Д. Смирнов, Т. М.Титаренко); наукові розробки у галузі психосемантики (В. Ф. Петренко, О. Г. Шмельов, О. Ю. Артем'єва); генетична психологія (С. Д. Максименко); розробки з проблеми візуально-мисленнєвої діяльності (В. П. Зінченко, В. О. Моляко, С. М. Симоненко) та інші.

Теоретико-методологічний аналіз досліджень образу світу у вітчизняній та зарубіжній психологічній науці показав, що категорія образу – одна з найбільш значущих у сучасній психологічній науці. При взаємодії людини зі світом утворюється особлива психологічна реальність – образ світу або картина світу, яка є одним з центральних понять, що відображають специфіку взаємин людини з навколишнім світом.

Багато хто з психологів розглядає саме світогляд як центральну частину, ядро індивідуальної картини світу, яке містить в собі структуровані уявлення про загальні закономірності, яким підкорюється світ, суспільство і людина, а також про характеристики ідеального, досконалого світу, суспільства і людини. Формування картини світу в свідомості індивіда є складний, багатетапний процес. Серед етапів даного формування можливо визначити: 1) сприйняття, відбите через «Я» нових знань та нових відчуттів; 2) усвідомлення сприйнятого, пов'язане з розумовою та чуттєвою діяльністю;

3) власне формування «картини світу» в свідомості індивіда; всі ці етапи плавно переходять від одного до іншого [7].

Образ світу – суб'єктивна реальність, невідривно взаємозв'язана з об'єктивними реаліями буття людини. З одного боку, це історично мінливий процес пристосування до змінної реальності, а з іншої – основа вибудовування людиною адекватної взаємодії з навколишньою дійсністю [6].

Суб'єктивний образ світу має базову, інваріантну частину, загальну для всіх її носіїв, і варіативну, що відображає унікальний життєвий досвід суб'єкта. Інваріантна частина формується в контексті культури, відображаючи її систему значень і смислів. Мінливість її визначається тією соціокультурною реальністю, в яку занурена особистість [5].

Поняття «образ світу» є значущим для психологічної теорії діяльності, в якій це поняття виводиться з розуміння єдності відображеного в свідомості об'єктивного світу та системного характеру людської діяльності. Виходячи із цього, образ розглядається як когнітивна гіпотеза, яку можна порівняти з об'єктивною реальністю. В усвідомлюваній картині світу виділяють три шари свідомості: 1 – чуттєві образи; 2 – значення, носіями яких виступають знакові системи, що формуються на основі інтеріоризації предметних і операціональних значень; 3 – особистісний смисл [4]. Образ світу функціонально і генетично первинний стосовно будь-якого окремого образу чи окремого чуттєвого переживання. У понятті образу світу втілена ідея цілісності і наступності у зародженні, розвитку та функціонуванні пізнавальної сфери особистості. Він виступає як багаторівнева цілісна система уявлень людини про світ, інших людей, про себе та свою діяльність, дозволяє краще зрозуміти людину у всіх її зв'язках і залежностях від навколишнього світу. Категорія образу світу значима для розкриття особливостей свідомості людини через контекст етносів, культур, ментальностей та інше.

В рамках діяльнісного підходу існує декілька напрямків дослідження образу світу: – образ світу в контексті життєвого шляху людини; – як складне багаторівневе утворення, що володіє системою значень і полем сенсу; – єдності образу світу і буттєвої свідомості; – образу світу, який є первинним по відношенню до чуттєвих вражень від сприйманого стимулу; – як фундаментальної умови психічного життя суб'єкта; – як «інтегратор» слідів взаємодії людини з об'єктивною дійсністю; – переживання суб'єктом світу й себе в цьому світі; – змістовне наповнення образу світу в процесі розвитку особистості і її самосвідомості через механізми ідентифікації і відокремлення, в контексті певної культури, в якій народилася і виросла людина [7].

Базисним матеріалом для картини світу є категоріально-семантичний рівень (шар) тієї або іншої культури. Сприйняття категорій і уявлень здебільше має неусвідомлений характер. Означені категорії, семантика культури відображені в мові, а також в інших знакових системах (мова мистецтва, науки, релігії) [6]. Виділяють різні рівні відображення реальності в картині світу: рівень вербальних знакових систем та рівень невербальної семантики, зокрема, іконічної семантики. Однією з основних ознак (властивостей) картини світу, враховуючи наочний характер людської діяльності і мислення, є її наочність [8]. Специфіка наочності

картини світу полягає не в її тілесній “сенсуальній очевидності, а в можливості виразу певних ідей, категорій через різні прийоми їх візуалізації” (В.П.Зінченко). Більшість образів в картині світу має візуальний характер, але необхідно відзначити, що достатньо широко представлена і вербальна складова образу.

Кожне нове покоління «створює» такий образ світу, який дозволяє йому адекватно адаптуватися в світі і адекватно впливати на цей світ. Проблема специфічності образу «свого» світу в певного покоління і віку - постійно змінна реальність. Саме «свій» образ світу, що включає усвідомлюваний і неусвідомлюваний рівень, безпосередньо впливає на регуляцію всієї життєдіяльності людини і грає визначальну роль в розвитку особистості [1]. Розвиток образу світу суб'єкта залежить від цілого ряду об'єктивних та суб'єктивних факторів, які зумовлюють значною мірою та визначають його погляди і вчинки. До об'єктивних факторів відносяться виховання, освіта, середовище, в якому проживає людина, національність, етнічність, релігійні погляди, а до суб'єктивних - психіка, психічний та емоційний стан тощо.

Зміни в зовнішніх умовах (політика, економіка, тощо) мають суттєвий вплив на характер, зміст та структуру картини світу суб'єкту. Нестабільність суспільства, екстремальні політичні події призводять до міфологізації свідомості, підвищенню ступеня маніпулятивності суспільства і людини

Необхідним є врахування вікових особливостей розвитку образу світу суб'єкта діяльності. Саме в підлітковому та юнацькому віці дозрівають когнітивні та особистісні передумови, відбувається рефлексія власного життєвого шляху, з'являється потреба реалізувати себе, тобто стати людиною, яка зробила сама себе.

На ранньому етапі формування особистості рівень суб'єктивно - особистісних відносин диктується головним чином дорослими, а в підлітковому віці вони визначаються розширюються громадськими обов'язками, вченням і зростанням індивідуальної самосвідомості. У цей період значно змінюється соціальний склад підлітка.

Підлітки – це діти, які знаходяться на шляху до дорослого життя. Сучасні підлітки живуть у дуже складному світі, який, звичайно ж, відрізняється від того, в якому жили їхні батьки в підлітковому віці. Крім того, відмінність умов розвитку сучасних підлітків полягає, по-перше, в кількості інформації, що обрушується на їх голову через різні засоби масової інформації, це і радіо, телефони, телевізори, комп'ютери. Ця «технологічна» реальність дає підліткам зв'язок зі світом, а світу дає можливість впливати на них.

Розкриття особливостей змістовного наповнення образу світу, картини світу дає можливість краще зрозуміти внутрішній світ підлітка у взаємозв'язку з реальністю буття. Суспільство надає людині вже готову, апробовану досвідом попередників і закріплену в слові, концептуальну конфігурацію, яка має високий ступінь довіри: окрім того, що вся інформація надходить до індивіда первинно через сім'ю, тобто людей, які мають величезний вплив на формування особистості, семантичні елементи настільки тісно переплетені, що людині важко проаналізувати якийсь певний фрагмент, щоб засумніватися в ньому. З раннього дитинства діти

дуже прив'язані до батьків. По мірі зростання самостійності, і, особливо, в перехідному віці, ця залежність починає дитину обтяжувати. Погано, якщо дітям не вистачає батьківської любові, але надмірна опіка також шкодить дитині, а батьки інколи плутають любов і опіку. Вона затрудняє формування в дітей внутрішньої автономії та породжує залежність як рису характеру [1].

Для проведення досліджень психологічних особливостей впливу сім'ї на сприйняття картини світу в підлітковому віці дуже важливо враховувати обговорені вище підходи до даної проблеми.

Мета статті: У статті ми викладемо частину результатів наших досліджень, спрямованих на визначення особливостей сприйняття картини сучасного світу підлітками з повних і неповних сімей та інтернатів.

Виклад методики і результатів досліджень. У нашому дослідженні приймали участь 150 досліджуваних, які відпочивали в Українському дитячому центрі «Молода Гвардія». Всі підлітки віком від 13 до 15 років, серед них 75 підлітків з неповних сімей та інтернатів та 75 - з повних, які з'їхалися з різних куточків України.

Методи дослідження: емпіричні – спостереження, психодіагностичне тестування, яке включає конкретні невербальні методики: проективну методику «Символ» (Л. А. Снігур, у модифікації С. М. Симоненко), методику «Діагностика системи ціннісних орієнтацій особистості» (Е. Б. Фонтанової у модифікації Л. С. Колмогорової, Д. В. Каширського), методику «Визначення сформованості ціннісних орієнтацій» (Б. С. Круглова).

Для виявлення особливостей сприйняття картини світу у підлітковому віці, ми використали методику «Символ» (Л. А. Снігур, у модифікації С. М. Симоненко). Застосування цієї методики дає можливість виявлення особистісних особливостей людини, засновано на принципі проекції, тобто на винесенні зовні своїх переживань, уявлень, прагнень і т.п. Малюючи той чи інший об'єкт, людина мимоволі, а іноді і свідомо передає своє ставлення до нього. Метою використання означеної методики є вивчення особливостей сприйняття картини світу, образу світу за допомогою аналізу їх візуальних образів. Підліткам пропонувалося візуалізувати своє бачення «Символу життя» та «Символу країни». У даній роботі ми проаналізуємо візуальні образи «Символу країни».

Результати візуалізації образу «Символу країни», підлітків 1 групи (неповні сім'ї) та 2 групи (повні сім'ї).

Аналізуючи результати дослідження візуалізації образу «Символу Країни», ми можемо зазначити, що підлітки 1 групи (неповні сім'ї) обрали 11 категорій, а підлітки 2 групи (повні сім'ї) обрали лише 8 категорій. Кількість зазначених категорій значно відрізняється.

В 1 (неповні сім'ї) групі є категорії: «Дім», «Гроші», «Культура», «Віра в Бога», «Лелека», «Верба».

Ми можемо зазначити, що у підлітків з обох груп на першому місці категорія – «Символіка». На другому місці у підлітків 2 групи категорії - «Калина» та «Природа», у підлітків 1 групи теж категорія «Калина» на другому місці, але категорія «Природа» на третьому місці.

На третьому місці у підлітків 2 групи категорії: «Карпати», «Свобода» та «Єдність», а у підлітків 1 групи ці категорії і категорія «Дім» на четвертому місці. На п'ятому місці у підлітків 1 групи категорії «Гроші», «Українська мова» та «Воля», а у підлітків 2 групи ці категорії на четвертому місці, крім категорії «Гроші», вона відсутня взагалі.

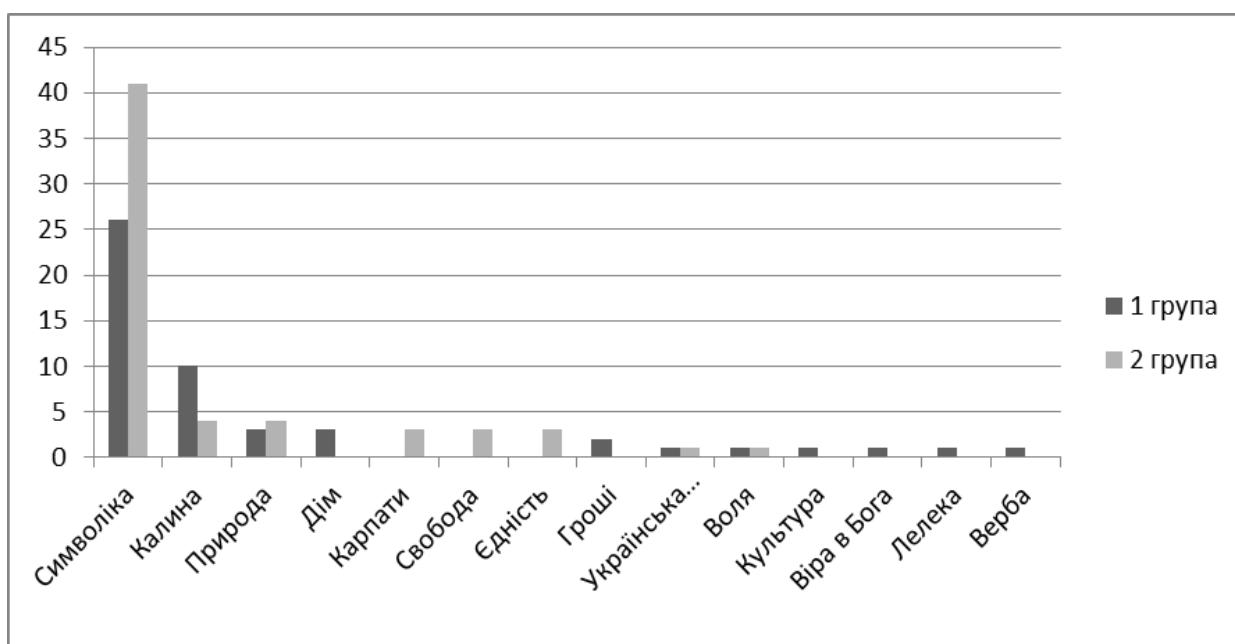
Результати візуалізації образу більш важливого відносно «Символу країни», підлітків 1-ї та 2-ї групи.

При аналізі результатів дослідження візуалізації образу більш важливе, відносно «Символу Країни», ми можемо зазначити, що підлітки 1 групи (н.р.) обрали 13 категорій, а підлітки 2 групи (п.р.) обрали 12 категорій.

Кількість зазначених категорій майже однакова, але категорії відрізняються. В 1 групі є категорії: «Українська мова», «Батьківщина», «Прапор» та «Освіта», але відсутні категорії – «Мир в країні», «Єдність» та «Рівноправність», а в 2 групі, навпаки.

Ми можемо зазначити, що у підлітків 1 групи (неповні сім'ї) на першому місці категорія «Українська мова», а у підлітків 2 групи (повні сім'ї) така категорія відсутня взагалі, і навпаки, у підлітків 2 групи на першому місці - «Мир в країні», а в підлітків 1 групи ця категорія відсутня.

На другому місці у підлітків 1 та 2 групи категорія «Люди», разом з категоріями «Гроші» та «Президент». На третьому місці у підлітків 1 та 2 групи категорія «Взаєморозуміння», разом з категорією «Процвітання». На четвертому місці у підлітків 1 групи категорія «Прапор», а у підлітків 2 групи вона відсутня взагалі, в них на четвертому місці категорії «Гроші», «Хліб», «Дружба», «Традиції», «Процвітання» та «Єдність». На п'ятому місці у підлітків 1 групи (неповні сім'ї) категорії «Розум» та «Освіта», а у підлітків 2 групи (повні сім'ї) категорія «Рівноправність».

Примітка: 1 група – підлітки з неповних сімей, 2 група – підлітки з повних сімей

Рис. 1. Результати візуалізації образу «Символ країни», підлітки 1 групи (неповні сім'ї) та 2 групи (повні сім'ї)

Результати візуалізації образу мени значного, відносно «Символу країни».

Нижче за малюнок «Символ країни», знаходяться малюнки, які несуть зміст *мени значного*, відносно «Символу країни». Було виділено 13 категорій. Серед них найбільшу перевагу набули такі: «Гроші»; «Політика»; «Жорстокість»; «Війна». Категорії «Народ» та «Добробут»; «Свари» та «Природа». Категорії «Розум», «Шкідливі звички» та «Ресурси», «Українська мова» та «Повага». Категорії «Політика», «Розум», «Свари» малось на увазі, протистояння політичних сил, в нашій країні. Аналізуючи кольори, маємо зазначити, що символи зображені переважно: синіми, червоними та зеленими.

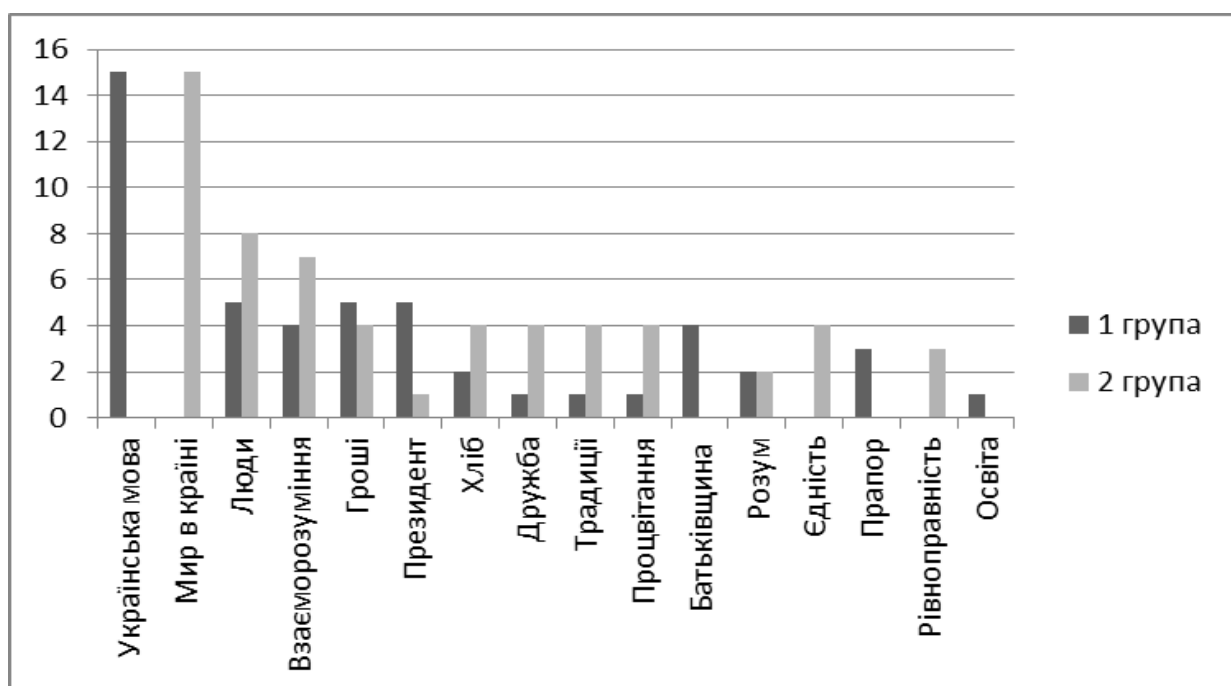
При аналізі результатів дослідження візуалізації образу *мени значного* відносно «Символу Країни», ми можемо зазначити, що підлітки 1 групи обрали 12 категорій, а підлітки 2 групи обрали 10 категорій. Кількість зазначених категорій майже однакова, але категорії відрізняються.

В 1 групі є категорії: «Розум», «Українська мова» та «Повага», в 2 групі вони відсутні.

У підлітків 1 групи на першому місці - «Гроші», на другому - «Політика», а у підлітків 2 групи на першому місці - «Політика», на другому - «Жорстокість». На третьому місці у підлітків 2 групи категорія «Війна», а у підлітків 1 групи - «Розум».

Результати візуалізації образу негативного стосовно «Символу країни».

Зліва від «Символу країни», знаходяться малюнки, які несуть зміст негативного стосовно «Символу країни».

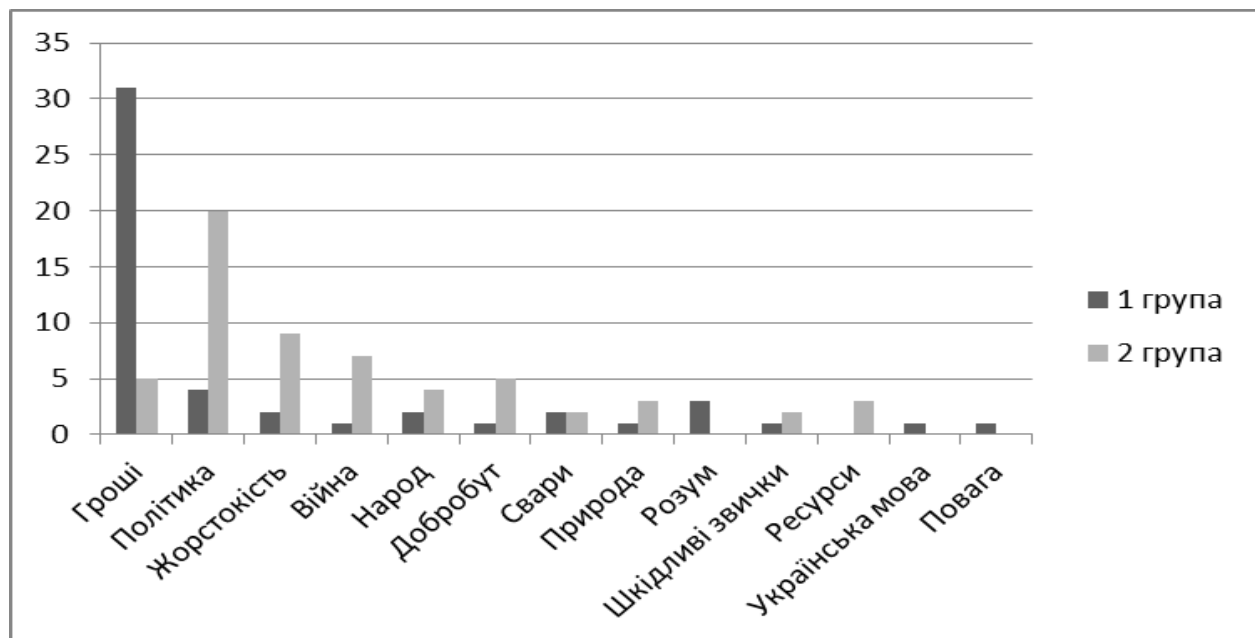

Примітка: 1 група – підлітки з неповних сімей, 2 група – підлітки з повних сімей

Рис. 2. Порівняльний аналіз особливостей візуалізації більш важливого відносно образу «Символ країни» у підлітків з повних та неповних сімей

Результати візуалізації образу *негативного*, відносно «Символу країни», підлітків 1-ї та 2-ї групи. При аналізі результатів дослідження візуаліза-

ції образу *негативного* відносно «Символу Країни», ми можемо зазначити, що підлітки 1 групи (неповні сім'ї) обрали 12 категорій, а підлітки 2 групи (повні сім'ї) обрали 8 категорій. Кількість зазначених категорій не однакова і самі категорії відрізняються. В 2 групі є категорія «Досягнення», в 1 групі вона відсутня, але в 1 групі є категорії: «Верховна Рада», «Гординя», «Ресурси», «Тероризм» та «Контрабанда», в 2 групі вони відсутні.

Примітка: 1 група – підлітки з неповних сімей, 2 група – підлітки з повних сімей

Рис. 3. Порівняльний аналіз особливостей візуалізації *менш значного* відносно образу «Символ країни» у підлітків з повних та неповних сімей

У підлітків 1 групи (неповні сім'ї) на першому місці категорія «Політика», на другому – «Екологія», а у підлітків 2 групи (повні сім'ї) на першому місці – «Війна», на другому – «Політика». На третьому місці у підлітків 2 групи категорія «Ганебне ставлення до людей», а у підлітків 1 групи категорія «Верховна Рада». На четвертому місці у підлітків 2 групи категорія «Екологія», а у підлітків 1 групи – «Гроші» та «Конфлікти». На п'ятому місці у підлітків 1 групи категорія «Грабіж», а у підлітків 2 групи – «Досягнення». За сучасного стану в нашій країні, підлітки відобразили те, що бачать навколо себе та по телебаченню. Так, ми бачимо по малюнках, кого підлітки вважають винним у економічних та екологічних проблемах в нашій країні. Якщо говорити про кольори, які обиралися для малюнків, то тут також ми простежуємо вже відому нам тенденцію з «Символом життя». Тобто в категорії *негативне* досліджувані обирають олівці темних кольорів.

Результати візуалізації образу позитивного відносно «Символу країни» підлітків 1-ї та 2-ї груп. Аналіз результатів дослідження візуалізації образу *позитивне*, відносно «Символу Країни», показав, що підлітки 1 групи обрали 13 категорій, а підлітки 2 групи обрали 12 категорій. Кількість зазначених категорій майже однакова, але категорії відрізняються. У підлітків 1 групи на першому місці – «Народ», а у підлітків 2 групи – «Мир». На другому місці в обох

групах – «Стабільність», в 1 групі разом з категорією «Єдність». У 2 групи категорії «Єдність» та «Взаєморозуміння» на третьому місці, а у підлітків 1 групи категорії: «Захист природи» та «Культура». В 2 групі є категорії «Взаєморозуміння» та «Дружба», а в 1 групі вони відсутні, і навпаки в 1 групі є категорії: «Українська мова», «Незалежність» та «Наука», а в 2 групі вони відсутні.

Аналізуючи дані отримані за методикою діагностики системи ціннісних орієнтацій у підлітків (1 група – неповні сім'ї), ми зробили висновки, що найбільш значимими та найбільш ціннісними життєвими сферами для підлітків є: 1. Любов; 2. Здоров'я; 3. Освіта; 4. Створення родини; 5. Цікава робота; 6. Невпевненість у собі. Аналізуючи данні отримані за методикою «Визначення сформованості ціннісних орієнтацій» У підлітків (2 група- повні сім'ї), ми можемо зробити такі висновки: найбільш значні цінності – цілі (термінальні) для підлітків це: 1. Здоров'я; 2. Хороші друзі; 3. Родинне життя; 4. Задоволення; 5. Впевненість у собі.

Висновки і подальші перспективи досліджень. Згідно з отриманими результатами дослідження, ми можемо зробити висновки, що сучасні підлітки переймаються проблемами, які випали на долю нашої держави, а також їх хвилюють проблеми молоді всього світу. Необхідно зазначити, що всім символам, які досліджувались, притаманна надзвичайна образність. На образ світу сучасних підлітків впливають, як вікові особливості, національні традиції, отримана освіта та набутий життєвий досвід, так і можливість спілкування за допомогою сучасних технічних засобів з своїми однолітками, а також сім'я, її цінності та відносини.

З самого народження досвід сімейних відносин закладається в дитині і в наслідок впливає на соціальну адаптацію і формування власного «Я» у підлітка, формування самооцінки і самосвідомості. Батьки з повних сімей забезпечують більше злиття з підлітком, ніж батьки з неповних родин, вони більше опікуються дітьми, і практично не підкреслюють невдачі дитини.

Навіть при відсутності хоча б одного з батьків цей багатогранний світ буде не повний. Це призводить до того, що в їх структурі смисложиттєвих та ціннісних орієнтації постійно присутня орієнтація на нестабільність. Підлітки з неповних сімей більш невпевнені, але вважають, що частково можуть керувати своїм життям, мають деяку свободу вибору, але нерідко схильні віддатися на волю долі, фатуму.

Індивідуальна картина світу розвивається, утворюється людиною з різних образів, вкорінених в дитинстві, і характеризується тією або іншою мірою відповідності об'єктивній картині світу. Кожна індивідуальна картина світу, таким чином, є продуктом сприйняття та мислення людини, що осмислює свою життєву дорогу у певному віковому періоді.

Виявлено, що візуальне мислення є одним з механізмів об'єктування картини світу. Базисним матеріалом для образу світу є категоріально-семантичний рівень культури. Існують різні рівні відображення реальності в образі світу, як рівень вербальних знакових систем, так і рівень візуальних образів-концептів. Розглядаючи особливостей сприйняття картини світу, образу світу за допомогою аналізу їх візуальних образів, ми можемо зазначити,

що аналізуючи дані отримані за методикою «Символ» ми отримали 15 категорій «Символу життя», а саме, такі: «Здоров'я», «Кохання», «Родина», «Спорт», «Серце». Та 14 категорій «Символу країни», домінуючими виявились такі: Символіка (прапор, герб, гімн), «Калина», «Дім», «Природа».

Дослідження картини світу підлітків сприяє формуванню більш свідомого поняття підлітка про життя країни, про себе, своє життя, свої ресурси та життєві цінності. Результати дослідження можуть бути використані при роботі з підлітками і їх сім'ями для оптимізації процесів формування ціннісної сфери, самосвідомості та самовизначення.

Перспективним є подальше більш глибоке дослідження ціннісних орієнтирів сучасних підлітків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Божович Л. И.* Проблемы формирования личности. – М.: Просвещение, 1995. – 352 с.
2. *Выготский Л. С.* Динамика и структура личности подростка // Собр. соч.: Т. 4. – М., 1984.
3. *Гуревич А. Я.* Средневековый мир: культура безмолствующего большинства / А. Я. Гуревич. – М.: Прогресс, 1990. – 628 с.
4. *Леонтьев А. Н.* Образ мира / А. Н. Леонтьев // Избр. психолог. произведения. – М.: Педагогика, 1983. – С. 251-261.
5. *Мухина В. С.* Картина мира: индивидуальные различия // Феноменология развития и бытия личности. Избранные психологич. труды. – М.; Воронеж, 1999. – 236 с.
6. *Обухов А. А.* Исторически обусловленные модификации образа мира // Развитие личности, – №4, 2003.
7. *Петухов В. В.* Образ мира и психологическое изучение мышления / В. В. Петухов // Вестник Московского Университета. Серия 14: Психология. – № 4, 1984.
8. *Симоненко С. М.* Аналіз категорії «Образу світу» та «Картина світу» у контексті дослідження візуально-мисленних стратегій / С. М. Симоненко // «Наука і освіта» – №3, 2007.

REFERENCES TRANSLITERATED

1. *Bozhovich, L.I.* (1995). Problemy formirovaniya lichnosti [*Problems of personality formation*]. Moscow: Prosvetshenie [in Russian].
2. *Vygotskiy, L.S.* (1984). Dinamika i struktura lichnosti podrostka [*Dynamics and structure of adolescent's personality*]. Sobr. soch. - Collection of works. Moscow [in Russian].
3. *Gurevich, A. Ya.* (1990). Srednevekovyy mir: kultura bezmolstvuyuschego bolshenstva [*Medieval world: culture of silent majority*]. Moscow: Progress [in Russian].
4. *Leontev, A.N.* (1983). Obraz mira [*Worldview*]. Izbr. psiholog. Proizvedeniya - Chosen psychological works. Moscow: Pedagogika [in Russian].
5. *Muhina, V. S.* (1999). Kartina mira: individualnyie razlichiya [*Worldview: individual differences*]. Fenomenologiya razvitiya i bytiya lichnosti. Izbrannyye psihologich. Trudy - Phenomena of development and being of personality. Chosen psychological works. Moscow; Voronezh [in Russian].

6. Obukhov, A. A. (2003). Istoricheski obuslovlennye modifikatsii obraza mira [*Historical modification of worldview*]. Razvitie lichnosti - Personality development, 4 [in Russian].
7. Petuhov, V. V. (1984). Obraz mira i psihologicheskoe izuchenie myshleniya [*Worldview and psychological study of thinking*]. Vestnik Moskovskogo Universiteta. Seriya 14: Psihologiya - Newsletter of Moscow University. Series 14: Psychology, 4 [in Russian].
8. Symonenko, S. M. (2007). Analiz katehorii «Obrazu svitu» ta «Kartyna svitu» u konteksti doslidzhennia vizualno-myslennykh stratehii [Analysis of the category “World image” and “Worldview” in the context of visual and thinking strategies examination]. Nauka i osvita - Science and education, 3 [in Ukrainian].

Sichka V. I. THE IMPACT OF FAMILY RELATIONS ON THE PERCEPTION OF THE MODERN PICTURE OF THE WORLD IN ADOLESCENCE. In article results of studying of psychological features of the visualization modern picture of the world in adolescence from complete and incomplete families, namely understanding the meaning of life, the most valuable, positive and negative in life, understanding the events and values of the modern world. When analyze the results of the study, we selected 14 categories of image visualization, "the Symbol of the country." Dominowski are such categories as: "Symbols" – (flag, emblem, anthem); category: "Kalina", "Nature", "House", "Karpaty", is the "Unity", "Money", "Ukrainian speech", "Freedom". It is revealed that the features of the visual symbol allow using a separate image to give a holistic view of the world and correlate it with the performance about your life and about yourself as a subject of activity. Starting from the birth the experience of relations is put in a child and, as a result, influences on social adaptation and on the formation of “Self” in a adolescent, formation of self-esteem and self-consciousness. Parents from two-parent families provide strong confluence with an adolescent, then parents from one-parent families, they devote themselves to children in more extend, and does not almost underline child’s failures. Even in the case of one of the parent’s absence this multifaceted world would be insufficient. This leads to the constant presence of orientation on instability in the structure of sense-life and value orientations structure of adolescents. Adolescents from one-parent families are more unconfident, but they consider, that are able to partly manage their life, have certain independence of choice, but are not infrequently inclined to give themselves on the will of destiny, fate. Basing on our research results we can make a conclusion, that modern adolescents are engaged in problems that have fallen to our country’s lot and they are disturbed by the problems of the youth all over the world. It is necessary to mention, that all studied symbols possess extraordinary figurativeness. On the modern adolescents’ world image influence age peculiarities, national traditions, education and gained life experience as well as an ability to communicate with the means of modern technical means with their peers, and the family, its values and relations.

Key words: perception, world view, world image, symbol of a country, adolescence, development, self-consciousness, visualization, values, two-parent and one-parent families.

Отримано 24.05.2016